

Izglītības Ministrijas Mēnešraksts

1924. gads

II

Izdevēja Izglītības Ministrija

Redaktors T. Zeiferts

Inv. 4162B.

Rigā, 1924.

78949

KRITIKĀ UN BIBLIOGRAFIJA

Skolas grāmatu novērtēšanas komisijas atsauksmes un spriedumi

K. Melnalsknis. **Vispārējā vēsture.** Pamatskolas un papildu skolas kurss. I. daļa. (V. klases kurss). No vēstures sākuma līdz lielai franču revolūcijai. 3. izdevums. 1922. g. K. Dūnis, Valmierā. 94 lap. p. un 5 kartes.

A. Universitātes pārstāvja prof. A. Tenteļa atsauksme

Ievietot vēsturi, sākot no terciarā laikmeta līdz franču revolūcijai, grāmatīnā, kurā tik 94 l. p., nav viegla lieta. Uz senās vēstures daļu nāk 31 l. p., viduslaiku — 26 l. p. un jaunlaiku — 27 l. p. Tāpēc autoram bij nopietni jāpadomā par to, ko ievietot, ko izlaist. Nevaru teikt, ka šī izvēle visās vietās būtu laimīga, ka varētu piekrist autora planam. Ir vietas, kurās ļoti sabiezētas, kurpretim citas ir šķidrākas, pat, liekas, ir daži atkārtotošie paragrafi, piem. 37. l. p. par romiešu civilizāciju atkārtoti to pašu, kas teikts 32. l. p. par grieķu kultūras iespaidu; tāpat 18. u. 19. l. p.

Ari šai grāmatīnā, tāpat kā K. Dēķena Īsa vēsturiska kursa, I. daļas ievads ir apšaubams. Vispirms abas sākuma ainas: kā cilvēki dzīvo tagad un kā dzīvoja cilvēki senos laikos. Ir ko iebilst pret abām šīm ainām. Pirmās ainas otrs teikums nepareizi tēlo tiešāmību: cilvēki „lieto labi pagatavotus metāla ieročus“; ieročus lieto, ja daudz, tad 2—3%, viss lielais vairums lieto darba rīkus. Otra aina turpretim attēlo laiku, kurā par cilvēku nav pavisam nekādu ziņu, jo te runa iet, kā pēc teksta jāspriež, par terciaru laiku; autors gan pats nesaka, ko viņš saprot zem vārdiem „senos laikos“. Nevar arī apgalvot, ka jau ledus laikos cilvēki cēlušies sev teltis, nav taču nekādu atlieku. Akmeni (5. l. p.) gan tais laikos nevarēja „aptēst“, bet gan apdauzīt, vai ar sitieniem šķelt. Aina par kopdarbību un kopā nomešanos un dzīvi arī brīvi konstruēta. Kādus ieročus gan kopīgiem spēkiem pagatavoja? Un no kurienes autors zina, ka „nometnēs nebija vairāk par desmit, divdesmit cilvēku“? (5. l. p.).

Tāpat arī autora kategoriskie spriedumi par aizvēstures cilvēka viņpasaules dzīves priekšstatiem ir tikai hipotezes, bet dažreiz arī tās runā pretim tiešāmības loģikai, kā piem. 7. l. p., kur autors, kā pirmatnējie cilvēki sākuši celt pāļu mājas un turpina: „Uz krasta varēja nokļūt vai nu pa laipu, vai koka laiviņā. Tad iemācījās pirmās laivas taisīt.“ Grūti gan pieņemt, ka nepazīstot peldu līdzekļus sāktu domāt par pāļu būvēm.

Pie 11. l. p. 4. nodaļas jāpiezīmē, ka nevar attiecināt uz visu Eģiptes vēsturi parādības, kas novērojamas tik vienā laikā, tā teikums „uz cīņu tie gāja braukšus kaujas ratos“ ir pareizs tikai sākot no apmēram 1600. g. pr. Kr., t. i. no hixu laikmeta, ne agrāk. 13. l. p. lasam par Eģiptes no-

zīmi, še viņas loma droši vien pārspilēta, jo taču ne visas tautas mācījās no eģiptiešiem; jāprasa, vai to darīja senās Grieķijas iedzīvotāji? Tāpat vai eģiptieši bij vienīgie pirmie, „kas prata zemi kopt... celt stipras ēkas“? Hiēroglifu iztulkotāju sauc Šampollionu, ne Šampiljonu.

17. l. p. runājot par nodibināto persiešu valsti, autors stipri pārspilē: „Tie nodibināja stipru valsti, kurai neviens vairs nespēja pretī turēties“. Turpat lasam arī šādu nepareizu formulējumu: „Persieši (arī mēdieši) piederēja pie jaunas cilšu grupas — āriešiem. No āriešu cilts cēlušās arī visas galvenās Eiropas tautas.“ Āriešu cilšu grupu 6. g. s. nevar saukt par jaunu, jo Eiropas galvenās tautas šai laikā bij jau pilnīgi vēsturiskas, kā grieķi, romieši, kā to autors pats min drusku zemāk, bet arī nepareizi nosaukdams seno Grieķiju par vienu valsti.

19. l. p. iekavās iespraustie teikumi (Uz Kretas... piļu atliekas) ir striņojami, jo to pašu lasam 18. l. p.

Par Pisistratu 21. l. p. nevar teikt, ka tas „kāds simts gadus vēlāk“ (pēc Solona) sagrābis varu savās rokās.

Pie 23. u. 24. l. p. būtu ko piezīmēt, ka Atenas nekad nav bijušas par galveno Grieķijas valdnieci. Ari Peloponesas kara iemesli nav pareizi attēloti. Autors piedev 2 iemeslus: 1. ir politisks: „Spartai nepatika Atenu varas pieaugšana“, tas būtu pareizi, ja tik būtu aizrādīts arī uz politisko pretstatu starp abām savienību vadītājām: demokrātismu un aristokrātismu. Turpretim otrs motīvs, saimnieciskais ir nepareizs. Nevis Spartas sabiedrotie bij uzturami ar pārtiku, bet tie līdz šim apgādāja Atenas, kā piem. Beotija. Tesalija u. c. Kad nu Atenas pēc 465./4. g. top par Ponta labības ceļa valdnieci un no 437. g. kolonizē Strimona ieleju, tad Atenām bij iespējamība apgādāties ar daudz lētāku labību, nekā līdz šim, un līdzšinējie apgādātāji pārdzīvoja krīzi. Tā kā nu Sparta bij zemkopības zemju savienības priekšgalā, tāpēc arī viņai bij jāuzstājas. Ar šo ekonomisko pretstatu arī viegli izskaidrojams, kāpēc šo karu veda ar tādu nežēlību. Par Peloponesas kara svarīgāko momentu autors uzskata to, ka „Grieķijā izpostīja mežus...“

25. l. p. izlaists ir viens no svarīgākiem Aleksandra Lielā grieķu kultūras izplatīšanas līdzekļiem: grieķu kolonijas dibinātās pilsētas.

27. l. p. Autors min 754. g., kā parasto Romas dibināšanas gadu. Parasti mēdz skaitīt pēc Kapitoliņa fastiem, tādā gadījumā būtu 753. g. Uz 754. pamudina gan tas apstāklis, ka aprēķinot Romas pastāvēšanas gadus vienmēr jāatskaita no 754, kas stāv sakarā ar to, ka mūsu ērā nav nulles gada. Tāpat būtu republikas sākums liekams 509. g. Protais, šiem skaitļiem ir tikai hipotētiska vērtība. Tai pašā lapas pusē pie nodaļas par patriciešiem un plebejiem, noskaidrojot viņu celšanos, vajadzēja pieminēt, ka tā ir viena no vairākām hipotezēm. Ari plebeju formulējums: „pārējie pilsoņi, kuri priekšteči nepiederēja pie Romas pilsoņiem, saucās par plebejiem“, nav pareizs, jo slaveno patriciešu dzimtu: Valeriju, Klaudiju, Serviliju, Juliju u. d. c. priekšteči taču nepiederēja pie Romas pilsoņiem. Aplams uzskats arī, ka bagāti ļaudis ir tikai starp patriciešiem, tādu nav mazums arī plebeju vidū.

Izskaidrot Itālijas iekarošanu tikai ar Romas valsts iedzīvotāju skaita pieaugšanu (28. l. p.) ir vienpusīgi. Vai tad Romas valstī vien pieauga iedzīvotāju skaits un apkarojamos kaimiņos ne? Droši vien

jāmeklē citi cēloņi un īpašības, kas romiešiem bij pārākas par citiem kaimiņiem, un apstākļi, kas romiešiem bij labvēlīgāki.

30. l. pusē sacīts, ka „Hanibals steidzās savai pilsētai palīgā...”; viņš nebūt nesteidzās, bet viņu atsauc no Itālijas un viņš aizceļojot pat raud, kas arī viegli saprotams, jo ar to sagrūst viņa ilgi lolotais plans, un arī viņa Itālijas piekritēji kļūst romiešu atriebībai par upuri. Tālāk, Kartāģas izpostīšanas gads ir 146. pr. Kr.

31. l. p. Galli nav iekarojuši Itāliju, Romai gan uzbrukuši, pēc tam atkal aiziet.

31. l. p. paliekam neskaidrībā par to, kas tad bij istais cēlonis, ka „romieši sāka piegriezt mazāk vērības savas zemes ražojumiem“, vai tā bij attīstījies preču apmaiņa, vai dažādu preču ievadumi? Pa laikam preču apmaiņa veicina ražošanu pašu zemēs. Turpat lasam, ka romieši provinču priekšgalā nostāda prokonsulus, tas pareizi, tikai ne prokonsulus vien, bet arī propretorus. Nākošais nodalījums runā nupat minētam pretim, jo pēc tā izrādās, ka vēl ir trešā provinču pārvaldnieku ierēdņu grupa: imperatori, tikai autors aizmirst, ka tā nebija magistratura, bet tik goda tituls, kuŗu piešķīra augstākām amata personām pēc lielākas kaujas vai nu zaldati, vai senats.

32. l. p. sākumā autors norāda uz cēloni, kas postīja romiešu pašu zemkopību: „Pēc tam, kad sāka ievest labības nodevas no provinces (Eģiptes), romiešu pašu zemkopība sāka panīkt.“ Cēlonis — provinču labība — ir pareizs, tikai Eģipte nevietā, viņas vietā vajadzēja likt Sicīliju, jo Katona vecākā laikā šis process ir pilnā gaitā, un tas pat ieteic nenodoties labības audzināšanai.

32. l. p. Spartaka dumpis neiesākās Sicīlijā, bet Kapujā 73. g. Sicīlijā arī bijušas ne mazāk nopietnas sacelšanās, tā 136.—132., kad krustā sisto skaits bijis 20.000, arī 104.—100. g. Romieši nāca ar grieķu kulturu sakarā nevien iekarojami grieķu kolonijas Itālijā, bet jau daudz agrāk ar tirgotāju palīdzību.

750 pūrvietu, t. i. 1000 jūgeru atstāja tik tiem okupantiem, kam bij 2 dēli, citādi ne vairāk, kā 500 jūgeru.

Kajs Grakchs (33. l. p.) nekrīt sadursmē, arī ne Romā, bet otrpus Tiberas uz viņa paša pavēli no viņa verga rokas. Tai pašā lapas pusē vēl jāaizrāda, ka pilsoņu kara laika karavadoņu vara ne tik daudz atkārajās no piekritējiem ārpus karaspēka, kā no viņiem padevēģiem karaspēkiem. Neskaidri attēlotas ir Marija un Sullas cīņas. Marijs varēja vajāt Sullas piekritējus, t. i. aristokrātiju, tik tad, kad Sulla bij austrumos; kad viņš pārnāk, tad notiek pretējās partijas vajāšana. Tā tad iznāk, ka pirmā gadījumā abi vadoņi bij pie varas. Marijs un Sulla nenodibina savas jaunas partijas, bet ir veco naidojošos demokrātijas un aristokrātijas partiju vadoņi. Nav pareizi teikt, ka „pēc Sullas nāves galvenā noteikšana valsts lietās piekrita Pompejam“; viņš gan tāpēc apvienojās ar Krasu un Cezaru, lai šo galveno noteikšanu iegūtu. Pompejs taču, būdams savas slavas augstumos, t. i. pēc pirātu un austrumu kara, nevarēja izdabūt cauri savas rīcības apstiprināšanu un savu veteranu atalgošanu. Atkal nenoteikti: „Lai neļautu Pompejam palikt par galveno valdnieku, Cezars uzsāka karagājienus uz Romu.“

34. l. p. Cezars ierāda bezzemniekiem arī Itālijā zemes un turpat pie Romas — Kampanijā, tās zemes, ko līdz šim tā sargāja, kā neaizka-

ramu valsts zemju fondu. Tad tālāk, Cezars nevien varēja justies kā diktators, bet viņš bij par tādu uz visu mūžu atzīts un iecelts. Nava ziņu, ka viņš būtu pavēlējis sevi pielūgt kā pusdievu.

Aplam tēlota Oktaviana loma pēc Cezara nāves; viņš nava nekāds uzurpators, kā izrādās pēc autora vārdiem, bet gan likumīgais Cezara dēls, lai arī adoptētais, Cezara mantnieks un Cezara pēdējās gribas izpildītājs. Tāpēc viņš nostājās zināmā opozīcijā pret Antoniju, kā Cezara mantojuma nelikumīgu piesavinātāju, un tikai apstākļu spiests sabiedrojās ar to.

35. l. p. „Viņam (Oktavianam) arī izdevās noturēties pie varas visu mūžu (40 gadu).“ Viņa mūžs bij pāri par 70 gadu un pie varas viņš arī bij 45 gadi. Pie tam nenodibinājās „uz visiem laikiem vienvaldība“ un jauno valsts iekārtu nesāka „apzīmēt par imperiju“. Oktavians nebija monarchs ne senā šī vārda nozīmē, ne arī mūsu sapratnē, bet gan princips, kam tiesiski stāv blakus senats un vēlētas magistraturas. Jauno valsti sauc tāpat par *res publica*. Arī tautas sapulces Augusta laikā turpina sasaukt. Augusts arī nav cēlis „varenas cirku ēkas“, lai viņas sarīkotu sacikstes. Sacikstes gan bieži sarīko, bet ne viņa celtās telpās. 36. l. p. Aplam ir teikts, ka Augusts viens pārvalda provinces un tieši, kurpretim „agrākos Romas apgabalus (Itāliju)... kopīgi ar senātu“. Tikai senats pārvalda Betiku (dienv. Spanijā), Narbonnas Galliju, Sicīliju, Korsiku, Sicīliju, Afriku, Kirenaiku ar Kretu, Epiru, Achaiju, Makedoniju, Azijas provinci, Bitiniju un Kipru — visas ārpus Itālijas. Šais arī senats iecel pārvaldniekus: prokonsulus, propretorus un prokuratorus. Nevar arī teikt, ka Augusts būtu tieši pārvaldījis savas provinces, jo tais viņš iecēla savus prokuratorus. Kad jau Augusta valsts iekārta un vara apskatīta, tad pavisam banāli skan teiciens: „Oktavianam bij liela vara“. Viņš sevi neuzskatīja par līdzīgu dieviem, arī nepievienoja savam vārdam godinājumu „Augusts“, pēdējo viņam piešķīra senats un jau valdības sākumā.

Vispārī nodaļa 2. Romas ķeizarienes raksturojumā ir ļoti neskaidra. Apzīmēta viņa ir „Valsts pārvalde“, bet runa iet par jautājumu, kā Augusts nostiprina savu varu; pie kam nav izcelti kā vajadzētu šī procesa atsevišķie momenti, tā piem. miera nodibināšana (ne tikai „mierīgāki laiki“) nostādīta trešā vietā.

Pēc 36. l. p. izliekas, ka Romā ūdens vadus ierīko tik Vespasians un Tits, taču tos sāka celt jau 4. g. s. beigās pr. Kr.

38. l. p. attēlota aplam romanizācija, jo romiešu tautas nebūt nepazūd jauno tautu vidū un nebūt nebeidz pastāvēt; bet gan romiešu tautas itin kā uzsūc jaunās tautas, dodamas tām iekārtu, kulturu un arī valodu.

40. l. p. man linkas, ka autors nav pareizi attēlojis kristīgās ticības pamata principu, trīsvienīgo Dievu, jo nevar taču teikt: „Kristīgā ticība mācīja, ka ir vienīgs Dievs un Kristus viņa dēls“. Arī 41. l. p. tiek izteikta maldinoša doma: „tajos laikos nenofēdza, ka pareizāk ir atļaut katram pēc savas sirds izvēlēties sev ticību: tad neatzina ticības brīvību“. To ļoti labi nofēdza, un kristīgie vajāšanas laikā vienmēr atkārtāja, ka katram vajaga ļaut pilnīgu brīvību ticēt, kam grib; neiecietība no kristīgo puses nāca vēlāk, kad viņi paši nāca pie varas, sākumā pret pagāniem, tad pret sektantiem, heretiķiem. Turpat 41. l. p. lasam: „Tādus

uzskatīja par ķeceriem (atkritējiem)“. Ķeceris ir cēlies no grieķu *καθαρός* tīrs, skaidrs, neaptraipīts, šķīsts un kā maldu mācības piekritēja apzīmējums radies tik vēlos vidus laikos; kristīgas ticības sākuma laikos šāda termina nebij un ar to nevarēja apzīmēt „atkritējus“. Kristīga mācība neatbalstījās tikai uz bīskapu lēmumiem, viņas pamatos taču bij Jaunas derības kanons, kas galīgi nodibināts 325. g. pēc Kr.

42. l. p. „Germaņu ciltis apdzīvoja zemes, kas sastāda tagadējo Vāciju“, nē, viņi dzīvoja arī ārpus tagadējām Vācijas robežām, piem. goti, starp Dņepru un Kaukaza kalniem un Skandināvijā. 42. un 43. l. p. apzīmētas nepilnīgi vestgotu un burgundu dzīves vietas, jo pēc autora domām abas tautas noietās dienvidus Francijā. Nebūs arī pareizi piekristīt vandaļiem lielākas varmāku īpašības, kā citām ģermaņu tautām; domā, ka tie bijuši pat mikstāki.

44. l. p. Nav pareizi runāt par viduslaikiem, kā par tumšākiem gadu simteņiem, uz ko jau tika agrākos referatos aizrādīts.

Atšķirība starp Romas un grieķu katoļticīgiem nav meklējama christoloģijā, kā autors to izsaka 46. l. p.

Autors bieži savā grāmatīnā lieto iekavas, ieslēdzot viņās kādu vārdu vai vairāk. Palaikam mēdz ieslēgt paskaidrojošus vārdus, tā kā starp abiem vārdiem, tekstā un iekavās, var likt līdzības zīmīti, piem. tai pašā lapas pusē: zemes gabalus (muižas); seniors (vecākais); M a u r u zeme (tagad Tunisa, Alžira un Maroka). Autors turpretim ir nenoteikts, te iekavās stāv paskaidrojumi, kā minētās vietās, te aizrādījumi, kā piem. 47. l. p. „un no viņu laupījumu uzbrukumiem cieta sevišķi Vidus jūras piekraste (saracini)“. Tādā kārtā bērniem saprašana top apgrūtināta.

Pēc 47. l. p. spriežot iznāktu tā, it kā arabi būtu tirgojušies tikai ar slaviem Krievijā: „Arabu tirgotāji ieradās ar savām precēm pie slaviem — Krievijā“.

Autors pārspilē teikdams (49. l. p.), ka „katrā pilsētā bija bīskaps, katrā klosterī — abats“, ne jau katrā pilsētā bija bīskaps, tāpat kā viena abata pārvaldīšanā bij dažreiz vairāk klosteru, tā tad dažos klosteros bij abata vietnieks, ne abats.

Lielie bīskapu un abatu zemes īpašumi, kā Mainces un Kelnes (49. l. p.) gan nesakrājās no visādiem dāvinājumiem, bet bij valsts lēņi. Aplams arī apgalvojums, ka „līdz 1000. gadam pēc Kr. visā Eiropā bij sastopamas tikai bruņinieku pilis un servu ciemati“. Tāpat ap 1000. g. bij arī vēl citi ļaudis brīvi, nevis bruņinieki vien.

Angliju normaņi iekaro vienā paņēmiēnā, ne pamazām nomezdāties „veseliem pūļiem“. (50. l. p.)

50. u. 51. l. p. Pāvesta griba piegriezt pie katoļticības nekatoļticīgos vien neizsauca krusta karu, lielā vainas daļa meklējama pašos krusta karotājos; pāvesti tik iet kustības priekšgalā. Pēc visa, ko mēs par krusta kariem zinām, nevarēsīm teikt, ka uz Palestīnu „plūda ļaudis meklēt sev laimi un brīvību“, pie kam, lai gan laime ir nenoteikts jēdziens, taču šīni sakopojumā „laimi meklēt“ vienmēr domājam par materialo labklājību.

51. l. p. lasam: „Tie traucēja kristīgiem apceļot viņu svēto zemi, un kavēja tirgošanos ar austrumu zemēm, kur varēja apmainīt daudz

svešādas preces, kādas eiropieši nepazīna.“ Kas tās par precēm? Vai tiešām kavēja tirdzniecību ar austrumiem, t. i. ar sevi pašiem?

Turpat 51. l. p. atkal jauns pārspilējums: „Dažs kara gājiens beidzās vai nu ar to, ka visus karotājus saņēma gūstā (frančus Ēģiptē), vai ar to, ka visi krita mērim par upuri (franči un viņu karalis Ludvīkis Svētais Afrikā). Vispārīgi lielo krusta karu laikā aizgāja bojā miljoniem kristīgo...“ Ne visi, kas kādreiz krusta karā aizgāja, arī gāja bojā, jo daudzi atgriezās atpakaļ; par „miljoniem“, t. i. vairākiem miljoniem gan nevar runāt.

53. l. p. autors par Francijas 1302. g. kārtu sapulces iemeslu uzlūko ķēniņa gribu pavairot valsts ienākumus, jo kārtu pārstāvjiem „vajadzēja lemt par nodokļu uzlikšanu visām kārtām“. Iemesls bij cits: Filipa cīņa ar pāvestu Bonifaciju VIII.

Tāpat, 54. l. p., simtgadu kara iemesls bij troņa mantošanas jautājums un nevis Eiropas „krasta ostas pilsētas“, kas vēl angļiem piederēja.

Pēc 1059. g. pāvestu vēlēšanas dekreta pāvestu vēlē ne visi kardināli, bet kardināli-bīskapi, kuŗu bij tik 7. (55. l. p.)

Kad beigs atkārtot skolas grāmatās teiku, ka Indriķis IV. Kanosā 3 dienas basām kājām nostāvējis sniegā un ledū. Tas taču skaidri, ka tas fiziski neiespējams. Vai to atkārto tikai tāpēc, lai pēc tam skolotājs varētu pasacīt: tas nav tiesa! Tāpat tai pašā l. p. nav patiesība, ka Fridriķis I. Barbarosa galu galā bijis spiests lūgt mieru. Vienu cīņas momentu nevar attiecināt uz visu cīņu.

57. l. p. Ne algotus karaspēkus sauca par kondotjēriem, bet gan viņu vadoņus, viņu vācējus.

57. l. p. Florencieši nebij „pirmie“ zelta naudas kalēji, bet gan tie bij nopietnākie zelta valutas ievēdēji un tie, kas visvairāk rūpējās par savas naudas likteni.

57. l. p. Hansa bij daudz plašāka pilsētu apvienība, nekā autora minētās 24 pilsētas.

Žakerijas un Parizes pilsoņu sacelšanās notika tad, kad ķēniņš bij gūstā Anglijā, tāpēc viņš nevarēja nekādus soļus spert, kā tas būtu domājams pēc 62. l. p.

Autors diezgan plaši stāsta par zemnieku sacelšanos Anglijā 14. g. s., bet nemin tiešo cēloni: galvas naudu un grūto ekonomisko stāvokli. Priesteru sprediķiem gan vismazāk nozīmes. (62. l. p.)

64. l. p. autors raksturo vidus laiku kulturu šādi: „Visās lietās valdīja mānticība. Katoļu garīdzniecība piespieda uz visām lietām un parādībām skatīties tā, kā tas saskan ar viņas mānticībām.“ Nevajaga aizmirst, ka še iet runa gan par relatīvām zināšanām. Bet arī tad nevar sacīt, ka vidus laikos visās lietās valda mānticība. Šis raksturojums pierāda, ka autoram vidus laiki, viņu gars un dzīve ir sveši un nesaprotami un ka viņš tos vērtē ar moderno vērtību mērogu, ko taču neviens vēsturnieks nedrīkst darīt. Gan 65. l. p. pirmā nodaļījumā autors uzstāda vajadzīgo vēstures principu; žēl, ka viņš neturas pie tā. Jo atkal 65. l. p. apgalvo: „visās lietās lielu lomu spēlēja mānticība“.

66. l. p. lasam neuzmanīgu teikumu: „Dažās pilsētās pastāvēja skolas jeb universitates, kur nodarbojās ar zinībām“.

67. l. p. pirmo nodaļījumu lasot uzmacās domas, vai autors kaut cik pazīst vidus laiku mākslu, jo to raksturo šādi: „No mākslām v. l. uzplau-

ka architektura. No tiem laikiem uzglabājušās lepnas pilis un baznīcas. Visas ēkas cēla ar augstām velvēm un smailiem torņiem. Tā nodibinājās īpašs gotu stils.“ Vai tad gotu stils vien raksturo vidus laikus? Un vai tiešām visas ēkas cēla ar augstām velvēm un smailiem torņiem?

Tai pašā l. p. lasam visai konfusu Dantes „Dievišķīgās komedijas“ aprakstu. Nevis gvelfu un gibelinu cīņas Florencē piespieda Danti atstāt Florenci, bet gvelfu savstarpējās cīņas, starp tā nosauktiem balstiem un melniem.

Ar 68. l. p. iesākas jauno laiku vēsture, kuru autors iesāk ar nemo-tivētu apgalvojumu: „Dzīve visās nozarēs bija kļuvusi plašāka, rosīgāka un atklātāka. Dzīvāka satiksme dažādu ļaužu, kārtu un dažādu tautu starpā radīja jaunus ierosinājumus: vajadzēja piedomāt līdzekļus, kā vieglāk nodibināt sakarus ar attālākām zemēm, kā padarīt dzīvi daiļāku un patīkamāku, un cilvēku garu brīvāku un neatkarīgāku.“ Kā gan cilvēce nāca pie šī jaunā gara tumšos vidus laikus? to autors nemaz nav rādījis; kā attīstījās dzīvāka satiksme, arī nav ne ar vienu vārdu teikts. Pie tam jaunie atradumi nebūt neatvieglēja satiksmi. Beidzot, nekādā ziņā 15. g. s. beigās nevaldīja tieksme piedomāt līdzekļus etc.

69. l. p. Kompass jau pazīstams Eiropā no XI. g. s. Tas, kā „spanieši un portugāļi viņu izlietoja savos jūras ceļojumos“ vēl nenoveda „pie jaunās pasaules zemju atrašanās“, kas taču ir individa uzņēmības un aprēķina nopelns.

69. l. p. 5. nov. atzīmēta: Amerikas atrašana. Pirmais teikums: „Tajā laikā sāka rasties domas, ka zeme apaļa“, kurā laikā? Iepriekš iet runa par Vasko de Gamas ceļojumu uz Indiju 1498. g. un ka tur portugāļi dibinājuši kolonijas un uzsākuši tirdzniecību, tā tad pēc 1500. g., vismaz ap 1498.—1500.? Domas par to, ka zeme ir apaļa, kā bumba, radās jau senā Grieķijā un vidus laikos atjaunojās no 8. g. s.

70. l. p. autors apgalvo, ka Meksikā un Perū iekarošanas laikā dzīvojuši „mežoni“. Te atkal redzam autora nepareizo mērogu: kas nav 20. g. s. eiropietis, tas ir mežonis. Pie tam nemin arī vārdu par šo zemju kulturu, pilsētām u. t. t. Iznāk arī tā, kā kad spanieši būtu sūtījuši kara-spēku Amerikas iekarošanai: viena nodaļa iet uz Meksiku, „otra nodaļa... ieņem Peru“.

70. l. p. dabūjam aplamu ieskatu par neģēru ieviešanas cēloni. Autors domā, ka vietējie iedzīvotāji drīzi izmiruši un „tad spanieši sāka iepirkt Afrikā neģerus“. Tur gan vainīga valdība un katoļu garīdzniecība, kas noliedza pārvērst par vergiem vietējos iedzīvotājus. Priesteris Las Casas ieteica ievest neģerus kā stiprākos, ko arī sāka darīt.

Vai Eiropa, Azija, Ziem. Afrika ir „tikai viens stūrītis no visas zemes lodes“? Un to taču pazina līdz XV. g. s. (71. l. p.)

Tai pašā 71. l. p. tēlota renesanse, kā grāmatu iespēšanas izgudrošanas sekas; neraugoties uz to, ka autors pats min gadus: ap 1440. gadu Gutenbergs, bet Petrarka 14. g. s., taču Petrarku autors min vēlāk kā grāmatu iespēšanu.

73. l. p. atkal visai neapdomīgs un aplams teikums: „Vidus laiku pirmā pusē visi kristīgie piederēja pie katoļu baznīcas, t. i. atzina par savu galvu Romas pāvestu un paklausīja katoļu bīskapiem.“ Tāds laiks nekad nav bijis un visi kristītie nekad nav Romas pāvestu atzinuši par savu galvu, kaut gan pāvests to gribēja.

74. l. p. gan nepareizi apgalvot, ka katoļu garīdznieki savai dzīvei vākuši līdzekļus, izgudrodami grēku atlaišanas zīmes.

Jezuitu rokās nebij inkvizīcija, arī Spanijā ne, kā to autors apgalvo 76. l. p. (salīdz. ar 65. l. p.).

Par reformācijas sekām 76. l. p. autors skaita arī Vācijas zemnieku karu. Vienkāršam tam bij arī citi iemesli un otrkārt reformācija bij tik pašos sākumos, tā kā vēl nevarēja runāt par sekām.

77. l. p. autors gan piemin, ka Filips II. cerējis atjaunot katoļu ticību Anglijā, bet kādas viņam tiesības bij uz šo cerību, to nepasaka, taču ne tas apstāklis, ka viņam bij neuzvaramā armāda un ka Anglija sāk nodarboties arī ar aizjūras tirdzniecību.

Vai gan var sacīt, ka tā laika, t. i. 30. g. kara laika, „armijas sastāvēja no noziedzniekiem“ (79. l. p.)? Ari Gustava Adolfa un franču ķēniņa?

80. l. p. teikts: „Biežie kari palīdzēja karaļam nostiprināties“. Taisni biežie kari un sevišķi simtgadu kara beigās un rezultāti bij tie, kas noveda pie cīņām troņa dēļ, kas bija vājinājuši ķēniņa cieņu un varu. Šo faktu, kā arī nākošo „Rožu“ cīņas gan pēc autora iedalījuma vajadzēja ievietot Vidus laikos, vismaz vajadzēja pielikt kādu gada skaitli, jo pēc grāmatas atstāta ir jārodas domām, ka „Rožu“ kari ir jauno laiku parādība un notikuši īsi priekš Elizabetes valdīšanas, kur gada skaitlis pielikts.

Tautā radās pretešķība pret Kārli I. nevis tāpēc, ka „viņš ievāca nodokļus bez parlamenta ziņas, bet ka viņš uzlika nodokļus bez šādas ziņas, kas arī vēlāk drusku nepareizi izteikts: „ka ķēniņam nav tiesības bez deputātu ziņas uzlikt nodevas“, (81. l. p.) jo ne deputāti, bet parlaments bij lēmējs.

Tāļāk tai pašā l. p. stāv: „Parlaments nostājās pret ķēniņu un viņa pirmo ministri. Pēdējo parlaments notiesāja uz nāvi. Ar to sākās pilsoņu karš.“ Nē, ar to tik ķēniņa vara bij dabūjusi stipru triecienu; pati Strafforda nosodišana nebij ne kara cēlonis, ne iemesls. Tāpat 81. l. p. izrādās, ka Kromvels nav ņēmis ne mazākās dalības ne pie parlamenta uzvāras par ķēniņu, ne arī pie viņa nosodišanas un soda izpildīšanas. Nevar identificēt puritanus un independentus, jo pēdējie nav minēti grāmatā, kaut gan viņu loma nav noklusējama.

83. l. p. sacīts, „ka Anglijas valdība arī neiejaucās viņu (Ziem.-Amerikas koloniju) iekšējās darīšanās. Tikai vēlāku angļi vienu otru reizi grasījās uzspiest kolonijām savas prasības.“ Vai tā tik grasīšanās vien, kad kuģošanas monopols pieder tik angļiem un kad kolonijās noliegts ierīkot fabrikas? Tā taču ir nopietna iemaisīšanās iekšējās darīšanās. Tai pašā l. p. jāpārlabo 1683. g. par 1783. g.

84. l. p. lasam: „Maskavas kremļa pilis un baznīcas uzglabājušās līdz mūsu dienām. No viņām varam spriest par caru un viņu bajaranu agrāko dzīvi un parašām.“ No pilīm vien gan grūti spriest par agrāko dzīvi un parašām, bet pavisam jau nevar spriest no baznīcām.

Visi Maskavas lielkņazi nesauca par cariem, tāpēc nevar sacīt „Maskavas lielkņazi jeb cari“ (84. l. p.) un „Maskavas cari sākumā“, t. i. priekš Jāņa III. Tatari taču nedzīvoja Novgorodā un Tverā, kā iznāk pēc autora vārdiem 84. l. p.: „Tos apgabalus apdzīvoja tatari, kuriem te bija savas valstis“.

85. l. p. minētie „kara kalpi“ (opričņiki) nebij visi no „zemākas kārtas“.

85. l. p. autors saka: „kad agrāko valdnieku dzimta bij izbeigusies, tad nevarēja vienoties par jauna valdnieka ievēlēšanu. Valsti sāka pārvaldīt bajari“. Bet Boriss Godunovs, Pseudodemetrijs un Vasilijš Šuiskijs? Šo caru valdība vilkāš taču vairāk kā 10 gadu, tie nebij no agrāko valdinieku dzimtas, un pēc tam tik iesākās bajaran valdība.

Romanovu ievēlēja 21. febr. (4. martā) 1613. g., ne 1612. g. (86. l. p.). „Šo valdnieku pēcnākamie ilgāku laiku valdīja par Krieviju“ ir ļoti nēnoteikti, kamēr mūsu ziņas par šo ilgumu ir ļoti noteiktas.

88. l. p. par daudz izcelta Steņkas Razina dumpja loma. Pirmā uzvāra arī izbeidza dumpi.

89. l. p. stāv: „1525. gadā Prūsijas valdnieki pieņēma luteru ticību un palika par neatkarīgiem Prūsijas fīrstiem“. Luterticības pieņēmējs Prūsijā bij Vācu ordeņa virsmestrs, Albrechts, kas ar sava lēņa kunga, Polijas ķēniņa atļauju pārvērtā ordeņa valsti par laicīgu hercoga valsti, kuŗa tāpat palika zem Polijas ķēniņa virkundzības, tā tad bij atkarīgs fīrstis.

Tad tai pašā l. p. stāv: „Tāpat vāci iekāroja slavu apdzīvoto Baltijas jūras rietumu piekrasti un nodibināja Brandenburgas valsti ar galveno pilsētu Berlini. Brandenburgas grafs Hohencollerns 1617. g. apvienoja abas šīs valstis.“ Še vispirms jāizrāda, ka Brandenburga ar Berlini taču nava Baltijas jūras rietuma piekrastē, tad Brandenburgas un Prūsijas apvienotājs nava grafs Hohencollerns, bet gan Brandenburgas kurfīrstis Jānis Sigismunds, un ka apvienošana notiek 1618. g.

Pie grāmatīņas arī pieliktas 5 kartes, kas ļoti apsveicams, jo mūsu skolās maz mācības līdzekļu, vēstures atlantu gandrīz vai nemaz, kāpēc kaut kādu pārskatu vēsturiski-ģeogrāfiskā ziņā bērnam grūti dabūt. Tikai ļoti jānožēlo, ka kartes tādā veidā, kādā viņas tagad, bērniem dos visai maz, jo tās ir neskaidras, bez lupes daudz kas nav salasams un ja arī ko salasam, tad tas notiek vairāk gan minēšanas kārtā. Vaina meklējama tai apstākli, ka nava krāsas izlietotas, bet ja tas nebij iespējams, tad vajadzētu sniegt drusku labāku papīru.

Pie pirmās kartes man būtu jājautā: „kuŗš bērns izlasīs, ja viņš iepriekš nezinās, kam tur vajaga būt, piem. Memfis, Ravena, Neapole, Sardīnija, Bicante, Jeruzaleme? Arī zīmējumā ir nepareizības, tā Poļes pieteka saplūst kopā ar Ronas ieteku. Reinas augšgalis aplams. Donava neiztek no Bodenas ezera, bet gan Reina tek caur to u. t. t. Arī drukas kļūdas sastopamas: Katagena, Vindabona, Frakija.

Karte Nr. 2. rāda valstu ainu 526. g. Neapbruņotām acīm nesalasami paliek Juti, Dāpi, Burgūndijas valsts, Suebu valsts. Bez tam nevar visu redzamo Skandināvijas pussalu atzīmēt, kā dāņu apdzīvotu.

Karte Nr. 3. ir visskaidrākā un labāk lietojama, jo šeit vismazāk nosaukumu, bet arī še pavisam nesalasams Abu Sicīliju valsts, skaidrs tik „Abu“, tas aizņem visu Sicīlijas salu un modina pārprašanu.

Karte Nr. 4. ir pilnīgi nelietojama, no tās netiks skaidrībā zinātājs, kur nu vēl skolnieks. Lai piem. mēģina bez lupes izlasīt Itālijā „Pāvesta valsts“.

Arī karte Nr. 5. ir neskaidra.

Tā par lielu žēlumu labs nodoms nesasniedz savu mērķi. Nesaprotu arī, kālab kartes sastādot nav ņemti vienkārši rakstīti uzraksti un pie tam lielākiem burtiem. Bet burti dubultotām svītrām arī tur, kur viņi lieli un diezgan skaidri, nav lasāmi, bet atšifrējami.

Grāmatīņā ir arī ilustrācijas, to gan nava daudz, tikai 23. Lielais vairums no tām ir noderīgas un sasniedz savu nolūku, bet pāris: 1. un 23. ir pavisam nesaskatāmas, un dažas maz noderīgas, kā Nr. 10 (27. l. p.), 13 (34. l. p.), 14 (45. l. p.) un 17 (60. l. p.). Piem. Nr. 13. romiešu pirtis, kas tas ir? caurgriezums? Kur: ūdenī, vai tuksnesī? Arī citi no minētiem zīmējumiem ir tik fantāzijas augļi un tiem nebūtu vietas skolas grāmatā.

Minēšu vēl dažus formulējumus, kas nav izdevušies, tā 12. l. p.: „Tā iezārkoto liķi sauca par mumiju“. Zārks jau nepieder pie mumijas. 13. l. p. Asurbanipala bibliotēka sastāv no ķieģelišiem, ne ķieģeļu dēlišiem u. d. c.

Aizrādīšu arī uz terminoloģijas nopilnībām. 14. l. p. Mezapotamija; 16. u. 17. l. p. Cirs; 21. l. p. Salamis sala; 22. l. p. Ešils; 31., 38. un daudz citās l. p. tiek minētas piem. Francija, un 38. pat franči, kad tās vietās būtu jālieto Gallija; Anglija — kur var sacīt tik Britānija; 37. l. p. vairākkārt Trojans, Aurels; 39. l. p. u. c. Bicante; 41. l. p. Niceja; 43. l. p. Klodviks; 48. l. p. lēne; 49. l. p. buržujs; 65. l. p. ķecers u. t. t.

Tad daudzu nodaļu virsraksti nebūt neizteic viņu saturu, tā 11. l. p. 1. un 2. nod., 80. l. p. Lui XIV. pilsgalms, bet tiek arī tēlota ķēn. darbība izglītības ziņā u. t. t.

Bieži vien sastopam nevajadzīgus atkārtojumus, kas radušies no tā, ka autors nav spējis vielu kārtīgi sadalīt un nav pietiekoši grāmatīņas planu pārdomājis.

Vispāri ņemot jāsaka, ka grāmatā, neraugoties uz trešo izdevumu, atstāj stipri pavirša darba iespaidu. Liekas, ka autors pats nav bijis skaidrībā, ko viņš gribējis teikt. Sevišķi šī nedrošība un šaubīšanās ir grāmatas saistošās partijās, izcilāku parādību motivēšanā. Bez tam grāmatas viela par daudz saraustīta, kas gan atvieglo rakstīšanu, bet ne sapratni. Nezinu, kā pādidagogi skatīsies uz šo grāmatu, no zinātniskā viedokļa, man šķiet, viņu varētu ciest, tā kā citas labākas šāda veida grāmatas acūmirklī nav. Protams, ka nākošā izdevumā daudzās kļūdas un neģludenumi novēršami, kā arī viss teksts nopietni pārstrādājams.

B. Skolotāju pārstāvja J. Bērziņa atsauksme

Pirmais īspāids no K. Melnalkšņa grāmatīņas ir patīkams. K. Melnalkšnis prot īsos vārdos izteikt skaidru domu. Tuvāka iepazīšanās ar grāmatas saturu mazliet pamazina pirmo labvēlīgo īspāidu. Grāmatā ir savi trūkumi, kuŗus var sadalīt četrās grupās: 1) nepareizības faktos un to novērtējumos; 2) jēdzienu neskaidrības; 3) neizdevušies formulējumi un 4) bagātīgas drukas kļūdas. Kas zīmējas uz kursa un atsevišķu nodaļu uzbūvi, tad te jāatzīmē kā trūkums viņu konspektīvais raksturs.

Grāmatā sākas ar „Ievadu“, kuŗa nolūks ir dot skolniekam īskatu par aizvēsturi un nojēgumu par vēsturi. Autors pareizi sāk ar tagadni, lai šo bērnam pazīstamo ainu stādītu pretī tam, „kā dzīvoja cilvēki se-